

Onthullingschrijverssteen

Bredero

16 MAART 2025

DE NIEUWE KERK AMSTERDAM

't kan verkeren

TEKST

Réne van Stipriaan

ONTWERPER SCHRIJVERSSTEEN & GRAFISCH BEELDHOUER

Henk Welling

ADVIEZEN

André Cremer

Berry Slok

GRAFISCH ONTWERP

UNA designers

Programma

3

WELKOM

Annabelle Birnie

Directeur De Nieuwe Kerk

SCHRIJVERSSTENEN

Paul Moëterd

Adjunct-directeur De Nieuwe Kerk

INLEIDING

Lia van Gemert

*Emeritus hoogleraar Historische Nederlandse letterkunde
aan de Universiteit van Amsterdam*

OPTREDEN

Yes-R

Artiest, presentator, rapper

'BREDERO'

Nelleke Noordervliet

Auteur

OPTREDEN

Vastert van Aardenne

Acteur

ONTHULLING

SLOTWOORD

Paul Moëterd

Portret van Gerbrandt Adriaensz. Bredero, 1618

Prent, Hessel Gerritsz naar ontwerp
van Willem Buytewech

RIJKSMUSEUM AMSTERDAM

Waar nu theater de Brakke Grond staat, was eind zestiende eeuw een marktplaatsje met groentekramen. Aan weerszijden van dat pleintje stonden oude kapellen die waren omgebouwd tot een grote en kleine vleeshal, waar slagers hun eigen nerinkjes hadden. Het zal er niet zo fris geroken hebben. Dit was het eerste speelterrein van de jonge Gerbrandt Adriaenszoon Bredero. Op 16 maart 1585 was hij daar vlakbij geboren, in een eenvoudig huis op de hoek van de Nes en de Sint Pieterspoortsteeg 1. Zijn vader was schoenmaker, die wist op te klimmen tot belastingpachter en handelaar in onroerend goed.

Gerbrandt Adriaensz. ontleende zijn chic klinkende achternaam aan het uithangbord dat aan de gevel van zijn ouderlijk huis hing: 'in Brederode', een verwijzing naar Hendrik van Brederode, de grote geus, de legendarische eerste leider van de Nederlandse Opstand, voor Willem van Oranje het van hem overnam. Het bordje had eerst het huis van Gerbrandts grootvader aan de Wijdesteeg 4 gesierd, en naderhand de schoenmakerij in de Nes, en toen de familie omstreeks 1602 aan de Oudezijds Voorburgwal 3 ging wonen, verhuisde het uithangbordje mee. Het gaf de familie een vrijgevochten en protestants aureool.

Tijdens het korte leven van Bredero verdrievoudigde de Amsterdamse bevolking, vooral door een grote immigrantenstroom uit Vlaanderen en Brabant, na het in Spaanse handen vallen van Antwerpen in 1585. De Zuid-Nederlanders brachten van alles mee, hun handelscontacten, hun artistieke vermogens, hun taal, en ook hun geld. Bredero kon goed met hen overweg. Hij volgde een jaren durende opleiding tot kunstschilder bij de Antwerpenaar Francesco Badens, in diens atelier aan de Oude Turfmarkt 5. En hij leerde het floret hanteren bij schermmeester Gérard Thibault, eveneens afkomstig uit Antwerpen. Bovendien knoopte hij vriendschappelijke banden aan met vele dichters

van Zuid-Nederlandse afkomst, van wie Joost van den Vondel en Abraham de Koningh wel de bekendste waren.

Intussen werd het in de haven steeds drukker. Amsterdam was groot geworden in de graanhandel, maar opeens leek het wel of de hele wereld hier werkelijk alles wilde komen verhandelen. De stad ontwikkelde zich tot handelsmetropool van internationale allure, waarin slimme, handige maar niet altijd even betrouwbare figuren de dienst uitmaakten. Bredero nam het waar, en verwerkte zijn observaties tot ingenieuze gedichten en toneelstukken. De personages in zijn kluchten, komedies en tragikomedies zijn allemaal deel van een wereld die veranderlijk en onbetrouwbaar is. Het zat ook in de lijfspreuk die hij zijn hele schrijversleven zou voeren: 't kan verkeren', het kan veranderen. Niet alleen de stad veranderde, ook de mens zelf is bij Bredero een wispelturig wezen, die ieder moment een prooi kan worden van zijn eigen hartstochten, en van andermans list.

Gezicht op de Grote en Kleine Vleeshal aan de Nes te Amsterdam, 1611

Prent, Claes Jansz. Visscher (II), 1611

RIJKSMUSEUM AMSTERDAM

Links naast de Grote Vleeshal, nog net zichtbaar, het geboortehuis van Bredero

Hoe kwam een jongeman aan zoveel levensinzicht? Niet op school. Hoewel hij misschien wel naar school ging bij de beroemde rekenmeester Willem Bartjens die juist in het jaar dat Gerbrandt zes jaar werd, een schooltje opende in de Pijlsteeg 2, hoogstens drie minuten lopen van zijn geboortehuis. Het was ook de school waar de twee jaar jongere Vondel terecht kwam, in Keulen geboren, uit doopsgezinde Antwerpse ouders. Het tekent de smeltkroes van culturen, dialecten en geloofsopvattingen die Amsterdam in deze jaren werd: iedereen kon er terecht, en er werd plaats gemaakt, al kon de stad de toevloed van nieuwkomers nauwelijks bijbenen. Bredero zou in 1617 de aanzwellende migrantenstroom, en de spanningen die deze soms opleverde, haarscherp voor ogen brengen in zijn kluchtige blijspel de *Spaanschen Brabander*. Niet om die migranten te hekelen, zoals naderhand vaak is gedacht, maar vooral

om het misplaatste superioriteitsgevoel van autochtone Amsterdammers belachelijk te maken.

Hoewel Bredero nooit een universiteit bezocht, beschikte hij over veel kennis van de mythologie, de bijbel, de geschiedenis, en de Europese literatuur van zijn tijd. Hij zal daarin gestimuleerd zijn door dichters in zijn omgeving die wel een academische achtergrond hadden, zoals Pieter Corneliszoon Hooft en Samuel Coster. Hij leerde hen waarschijnlijk kennen in de lokale rederijderskamer d'Eglentier, die bijeenkwam op de bovenverdieping van de Kleine Vleeshal in de Nes 8. Vooral Hooft bleek goed thuis te zijn in de klassieken, en in de recente Franse en Italiaanse literatuur. Hij experimenteerde soepeltjes met nieuwe genres als het embleem en het sonnet, en hanteerde met schijnbaar gemak complexe rijmschema's en subtiële melodische ritmes die helemaal niets meer van doen hadden

- 1 Nes 41 (geboortehuis)
- 2 Pijlsteeg (nr. onbekend; school van Willem Bartjens)
- 3 Oudezijds Voorburgwal 244 (sterfhuis)
- 4 Wijdesteeg (nr. onbekend; adres van grootvader)
- 5 Oude Turfmarkt (nr. onbekend; atelier van Francesco Badens)
- 6 Nieuwezijds Kapel (Enge Kapelsteeg)
- 7 De Nieuwe Kerk (Dam)
- 8 Grote en Kleine Vleeshal (Nes 43-47)

Plategrond van Amsterdam, 1597
Getekend, gegraveerd en uitgegeven
door Pieter Bast
STADSARCHIEF AMSTERDAM

met de bonkige gelegenheidsdichtkunst van de rederijkers. Bredero volgde Hooft daarin, al was hij technisch wat minder virtuoos dan zijn vier jaar oudere vriend. De kracht van Bredero's gedichten lag in het goed gevonden beeld ('s nachts rusten meest de dieren, ook mensen goed en kwaad' enz.), de melancholieke toon ('Mijn sieltje schreyt, dat sucht en weent'), en ook steeds weer dat hoofdfhema van de veranderlijkheid ('Wy kunnen in een kleene tijd / Soo menighmael verkeerren').

Maar het ging nog verder. Hooft, Coster en Bredero wilden af van het oude, nogal vormelijke toneel van de rederijkers. Er moesten mensen van vlees en bloed uitgebeeld worden. Liefst door professionele acteurs in een echt theater. Ze probeerden het nog een tijdje in de rederijkerskamer bovenin de Vleeshal voor elkaar te krijgen, maar braken uiteindelijk uit. Coster nam de leiding bij de oprichting van de Nederduytsche Academie. Een instelling met een gloednieuw houten gebouw aan de Keizersgracht, in de pas aangelegde grachtengordel. Hier ging in 1617, kort na de officiële opening, Bredero's meesterwerk *Spaanschen Brabander* in première.

Bredero had op dat ogenblik al meer dan tien toneelstukken geschreven, die een veelzijdig en onstuimig talent verraadden, met tragikomedies als *Rodd'rick ende Alphonsus* (ca. 1610) en *Lucelle* (1615/6), een groot blijspel als *Moortje* (1615), en korte komische stukken als *Klucht van de Koe* (1612) en *Klucht van de molenaar* (1613). Bredero wist hoe hij Amsterdam aan het lachen moest krijgen, zelfs zijn ernstige stukken bevatten altijd heel komische scenes.

Toch had Bredero ook een beschouwelijke en zelfs zwaarmoedige kant. Hij zou nooit trouwen, ondanks dat hij verschillende vrouwen, zoals de beroemde Maria Tesselschade, soms uitbundig het hof maakte, ook met zijn gedichten. Zijn laatste grote liefde, Magdalena

Portret van Gerbrand Adriaensz. Brederode, 1618
Prent, Hessel Gerritsz naar ontwerp van Willem Buytewech
RIJKMUSEUM AMSTERDAM

MOTTO EN ONDERSCHRIFT

't kan verkeerren
Gerbrand Adriaensz. Brederode
Amsteldammer is gheboren in
't Jaer 1535, den 16.^{en} maart,
ghestoruen den 23.^{en} Aug.^{us}
des Jaers 1618, op d'uer zyns
gheboortes, tusschen 9. en^{de}
10. ueren 's voormiddaghs.

Stoëkmans, koos voor een rijke man, en verdween naar Italië. Bredero stuurde haar nog een bloedstollend gedicht achterna, dat begint met 'Oogen vol maïesteijt / vol grootse heerlijkheeden / hoe comt dat ghij nu scheijt / van u eerwaardicheijt'. Een paar maanden later, op 23 augustus 1618, stierf Bredero onder onduidelijke omstandigheden. Hij was drieëndertig jaar oud. Hij werd begraven in de Nieuwezijds Kapel, ook wel de Heilige Stede genoemd 6, met de hoogste dichterseer. In de kist is hem waarschijnlijk nog de lauwerkrans opgedrukt. Van zijn graf is geen spoor terug te vinden.

De wetenschap dat hij nu, ruim vier eeuwen later, in De Nieuwe Kerk 7, in de nabijheid van zijn vrienden Vondel en Hooft, een monumentale herdenkingssteen krijgt, zou hem op zijn minst een geamuseerde glimlach hebben bezorgd, ja, ja, mensen, het kan verkeren. Maar dat is niet alles. Dat in deze kerk, in 1660, ook Magdalena Stoëkmans werd begraven, en Bredero nu eindelijk met haar verenigd wordt, dat is zoiets als hemelse gerechtigheid.

Tal van schrijvers zijn in de loop der eeuwen in de kerk herdacht. Soms met een graf en soms met een gedenksteen. Joost van den Vondel, wiens graf geruimd is, heeft twee monumenten in de kerk.

EEN ALFABETISCHE (achternaam) SELECTIE

Bredero, *door Henk Welling*

Isaac Da Costa, *epitaaf, door Christiaan Positumus Meyjes*

Coornhert, *door Gerrit Noordzij*

Louis Couperus, *door Tessa van der Waals*

Hella S. Haasse, *door Wigger Bierma*

Willem Frederik Hermans, *door Piet Schreuders*

met een tekening van Franka van der Loo

P.C. Hooft, *anoniem*

Johan Huizinga, *door Walter Nikkels*

Multatuli, *door Jeroen Henneman*

Anton de Kom, *door Natasja Kensmil*

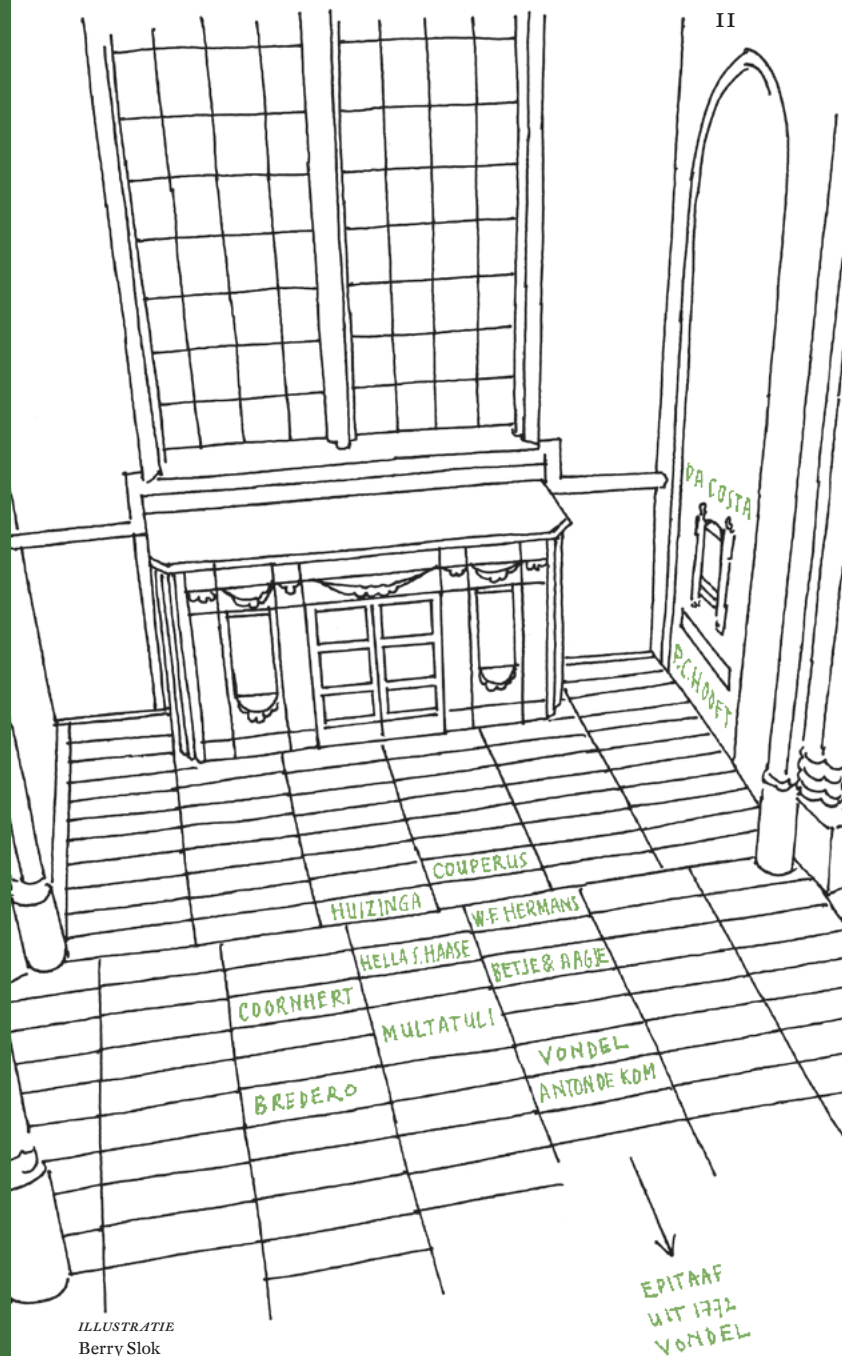
Joost van den Vondel, *epitaaf, door Cornelis Ploos van Amstel en Reinier Vinkeles*

Joost van den Vondel, *door Pierre Cuypers*

Betje Wolff en Aagje Deken, *door Karen Polder*

HENK WELLING (Bergh, 1956)

De schrijverssteen voor Bredero is ontworpen en gehakt door dit dubbeltalent. Na eerder schrijversstenen te hebben uitgevoerd is nu ook het ontwerp van hem. Na de opleiding Vrije Kunst is hij zich gaan richten op het ambachtelijke aspect van de kunst. Via de opleiding Grafische Vormgeving kwamen de letters in beeld. Schrijven en schoonschrijven leidde tot de wens om het eeuwenoude ambacht van letterhakken in steen te omarmen. Al jarenlang richt hij zich op het maken van persoonlijke (gedenk)beelden waarbij de typografie een grote rol speelt. In zijn werkplaats in Ulf, geeft hij iedere week les om het mooie ambacht door te geven. Henk is lid van de internationale vakorganisatie Letter Exchange in Londen (zie: letterexchange.org)

ILLUSTRATIE
Berry Slok

De Nieuwe Kerk Amsterdam

DE NIEUWE KERK

Dam Amsterdam

+31 (0)20 626 81 68

nieuwekerk.nl

facebook.com/nieuwekerk

FOUNDER

VRIENDEN LOTERIJ

MET DANK AAN

Fonds Perzik van Onsterfelijkheid | het Cultuurfonds

Particuliere donateurs | Grote Vrienden

Een anonieme gulle gever

Stichting CPNB organisator van de Boekenweek

Openbare Bibliotheek Amsterdam

TEKST

René van Stipriaan

GRAFISCH ONTWERP

UNA designers

ADVIEZEN

André Cremer

Berry Slok

IDEE & UITVOERING

Team De Nieuwe Kerk

Bij het achterhalen van de rechthebbenden is de grootst mogelijke zorgvuldigheid betracht. Indien toch rechthebbenden menen rechtsgeldige aanspraken te hebben, kunnen zij deze bij De Nieuwe Kerk indienen voor 31 maart 2025. Wij zullen de geldigheid van de betreffende aanspraken dan zorgvuldig beoordelen en zo nodig een passende regeling treffen.

